

Heidi Elisabeth Ysland

Straffen rammer flere; barn som pårørende av innsatte

En litterær oppgave om barns opplevelser rundt stigmatisering, og tiltak som kan redusere stigma.

Bacheloroppgave i sosialt arbeid

Veileder: Celine Borge Larsen

Mai 2024

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Heidi Elisabeth Ysland

Straffen rammer flere; barn som pårørende av innsatte

En litterær oppgave om barns opplevelser rundt stigmatisering, og tiltak som kan redusere stigma.

Bacheloroppgave i sosialt arbeid
Veileder: Celine Borge Larsen
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Institutt for sosialt arbeid

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Straffen rammer flere; barn som pårørende av innsatte

En litterær oppgave om barns opplevelser rundt stigmatisering, og tiltak som kan redusere stigma.

Sammendrag

Oppgaven har som formål å undersøke hvordan barn som pårørende av innsatte opplever stigmatisering, med hovedvekt på å identifisere tiltak som kan bidra til å redusere stigmatisering barn som pårørende av innsatte opplever. Problemstillingen undersøkes gjennom en litterær oppgave, som baserer seg på eksisterende fagkunnskap. Oppgaven benytter Ervin Goffman (1975) sin teori om stigma som en forståelsesramme for de utfordringene barn av innsatte møter. Hovedfunnene i litteraturen og forskningsrapporter belyser at barn opplever betydelige utfordringer knyttet til stigma og sosialt utenforskap. Kunnskapen ansatte i helse- og velferdssektoren har rundt målgruppen og dens behov, har stor betydning for barnets opplevelse av stigma. Forebyggende tiltak som kunnskapsdeling på tvers av yrkesgrupper, opplæringstiltak, og inkludering i sosiale fellesskap kan bidra til å redusere stigma og bedre situasjonen for barna. Det er nødvendig å se barnet i sammenheng med samfunnet når tiltak skal iverksettes. Tiltakene kan bidra til økt kunnskap, åpenhet og forståelse rundt barn som pårørende av innsatte. Det forutsetter at det utarbeides handlingsplaner på et samfunnsnivå for å sikre at tiltakene blir iverksatt på en effektiv måte.

Abstract

The purpose of this study is to examine how children with incarcerated parents experience stigma, with a focus on identifying measures to reduce the stigma they face. The research question is explored through a literature review, based on existing expertise in the field. The study utilizes Ervin Goffmans (1975) theory of stigma as a

framework for understanding the challenges faced by children of incarcerated parents. The main findings from the literature and research reports highlight that children experience significant challenges related to stigma and social exclusion. The knowledge that employees in the health and welfare sector have about the target group and their need is crucial for the child's experience of stigma. Preventive measures such as knowledge sharing across professional groups, training initiatives, and inclusion in social communities can contribute to reducing stigma and improving the situation for the children. It is necessary to consider the child in the context of society when implementing measures. These measures can contribute to increased knowledge, openness, and understanding. It presupposes the action plans are developed at a societal level to ensure that the measures are implemented effectively.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Abstract	1
1.0 Innledning	5
1.1 Valg av tema	6
1.2 Relevans for sosialt arbeid.....	7
1.3 Avgrensning	8
1.4 Begrepsavklaring	9
1.4.1 Barn som pårørende.....	9
2.0 Metode	9
2.1 Litteratursøk	9
2.2 Kildekritikk og forskningens relevans	11
3.0 Teori	13
3.1 Stigma	14
3.1.1 Personlig og sosial identitet knyttet til stigma	14
4.0 Litteratur	15
4.1 Lovgrunnlag.....	15
4.2 Fordommer	16
4.3 Barnas opplevelser som pårørende av innsatte	16
4.3.1 Opplevelsen av skam.....	17
4.4 Forebyggende tiltak.....	18
4.4.1 Sosialt felleskap.....	18
4.4.2 Kunnskapsdeling.....	19
4.4.3 Flernivåintervensjon	20
5.0 Drøfting	23

5.1 Folkeopplysningskampanjer som tiltak	24
5.2 Opplæring av nøkkelpersoner	25
5.3 Betydningen av et sosialt fellesskap	28
5.4 Kunnskapsdeling som tiltak.....	30
5.5 Kritisk blikk.....	32
6.0 Konklusjon	33
7.0 Litteraturliste	35

1.0 Innledning

I Norge er det begrenset med forskning på pårørende av innsatte, og spesielt på barn sine opplevelser rundt det å ha en forelder i fengsel, (Meld. St. 37, 2007-2008, Del 1.) De siste årene viser allikevel at det eksisterer forskning og dokumentasjon både nasjonalt og internasjonalt. Forskningen viser tydelig at familier til innsatte har høyere forekomst av økonomiske, fysiske og psykiske utfordringer. I tillegg forekommer lærevansker, redusert sosial fungering, stigmatisering og sosial ekskludering, (Hamsund & Sandvik, 2009; Smith, 2014; Tjora et al., 2023). I følge Statistisk sentral byrå (2022) var det totalt 3678 innsatte per 1. Januar 2022, hvor det i tillegg var 8676 nye innsettelse. Det tilsvarer totalt 12.363 innsatte i løpet av hele 2022. Det er ingen tall på hvor mange av de innsatte som har barn, men ut ifra tall fra Statistisk sentral byrå (2023) ble det målt 1,41 barn per kvinne i 2022. Det tilsvarer 51 500 fødte barn i Norge. Det kan dermed estimeres at det i 2022 var totalt 54.397 barn som ble rammet av at noen i nær familie ble fengslet. Barn er ifølge Bergem (2018) en sårbar gruppe i samfunnet, (s.23). Det er med på å belyse viktigheten av å anerkjenne barn som pårørende til innsatte som en sårbar gruppe i samfunnet.

I årsrapporten for fangers pårørende (2023) kommer det frem at det i de siste årene har vært en drastisk økning i andel innsatte som soner for seksuallovbrudd, hvor det i 2023 var en av fire innsatte dømt til denne soningen. For fangers pårørende (2023:3) skriver at henvendelsene fra pårørende i denne målgruppen har vært stor. Mange pårørende nevner at de er redde for fordømmelse og de som er foreldre er usikre på hvordan de skal fortelle barna sine om kriminaliteten som preger familiesituasjonen, (For fangers pårørende, 2023: 3). Arrestasjon og kriminalitet er et tema forbundet med tabuer, hvor forskning viser at stigmatisering er en faktor som kan skape langsiktige konsekvenser hos barn av innsatte. Gruppen av barn opplever også andre konsekvenser som forbindes med stigmatiseringen, derav ekskludering, diskriminering, tap av venner, og forstyrret skolegang, (Condry & Minson, 2020;

Smith, 2014). Ifølge Phillips & Gates (2011) blir barn av innsatte stigmatisert på grunn av sin mor eller far sin soning. Flere barn av innsatte forteller at de bekymrer seg for hvordan de og deres foreldre vil bli oppfattet av andre, (Murphy et al. 2006; Van Dam 2004, referert til i Phillips & Gates 2011, s.288).

Dessverre skriver Tjora et al (2023) at det kan være tilfeldig hvilke ansatte i helse- og velferdssektoren barn som pårørende av innsatte møter, og hvilken kunnskap og forståelse de har. Øking av kunnskap og forståelse i samfunnet og blant yrkesgrupper, vil være gjennomgående faktorer i oppgaven for redusering av stigmatisering. Problemstillingen skal undersøkes i lys av Ervin Goffman (1975) sin stigmatiseringsteori og Philips & Gates (2011) sin tolkning av teorien. Problemstillingen lyder derfor slik;

Hvilke tiltak kan bidra til å redusere stigmatisering hos barn som pårørende av innsatte?

Med påfølgende forskningsspørsmål: *Hvordan opplever barn som pårørende av innsatte stigmatisering?*

Hovedproblemstillingen omhandler tiltak som kan bidra til å forebygge stigmatisering blant barn som pårørende av innsatte. Med forskningsspørsmålet ønsker jeg å belyse barnas opplevelser av stigmatisering, fordi det har betydning for konteksten av tema og videre drøfting av problemstillingen.

1.1 Valg av tema

Interessen for barn som pårørende av innsatte har oppstått gjennom mitt frivillige arbeid i «For fangers pårørende» (FFP) avdeling Trøndelag. FFP er en landsdekkende støtte- og interesseorganisasjon for pårørende til noen som sitter i fengsel, varetekt eller gjennomfører samfunnsstraff. FFP tilbyr landsdekkende støtte og rådgivning på telefon, chat og ved fysisk oppmøte. De tilbyr både terapeutiske og lavterskel samtaler. Chatten er både for barn, unge og voksne. Det arrangeres aktiviteter for barn og unge, samt tilbud om helge- og ferie-turer. FFP arrangerer også treff for foreldre til innsatte, for partnere til innsatte og partnere som er dømt til

seksuallovbrudd. De ansatte tilbyr også familiesamtaler i Trondheim fengsel, (For fangers pårørende, 2023: 3-7). Min rolle i organisasjonen har vært å bidra i gjennomføringen av aktivitetene som arrangeres for familiene i løpet av året. Ved å være delaktig i aktivitetene og i samtaler med de ansatte, har jeg sett og hørt betydningen av en sosial arena for barn som pårørende av innsatte. Jeg har opplevd at barna som møter på aktivitetene har fått en relasjon til hverandre og at det er positivt å delta på en arena hvor barn møter andre i samme situasjon som en selv.

Andre erfaringer jeg har gjort meg er hvor viktig det er for organisasjonen å dele kunnskap til både pårørende, men også til andre tjenesteutøvere, og sektorer. Informasjonsdeling foregår også på tvers av sektorer, der kriminalomsorgen er en samarbeidspartner. Informasjonen til pårørende, og spesielt barna har vært mangelfull, som etterlater barna med mange spørsmål og familier som føler seg alene. Jeg har i den forbindelse bidratt med å dele ut informasjonshefter om FFP i høysikkerhetsfengslet i Trondheim. I tillegg har jeg sett at antall familier og barn som møter opp til arrangerte aktiviteter, ikke samsvarer med antall pårørende som er estimert at eksisterer. Det har fått meg til å tenke om barn som pårørende av innsatte er ei lite synlig gruppe. På bakgrunn av dette ønsker jeg i oppgaven å se på sammenhengen mellom kunnskap i samfunnet og stigmatisering.

1.2 Relevans for sosialt arbeid

Et av de sentrale områdene i sosialt arbeid er at sosialarbeideren skal forebygge og redusere sosiale utfordringer, og bistå blant annet barn og unge i å forbedre levekårene, (Fellesorganisasjonen, 2017, s.2). Fellesorganisasjonen (2017) viser videre til at sosialarbeideren bør arbeide ut ifra prinsippene om sosial rettferdighet, menneskerettigheter, kollektivt ansvar og respekt for mangfold, (s.2).

Problemstillingen gjør seg relevant for sosialt arbeid da den tar for seg en sosial utfordring som stigmatisering. I tillegg er målgruppen barn som pårørende av innsatte vurdert som en sårbar gruppe med risiko for psykososiale utfordringer. Det er dermed et kollektivt ansvar å inkludere denne gruppen av barn i samfunnet, og kunne avdekke deres behov for bistand. I sosialt arbeid vil man ha mulighet til å arbeide

med denne målgruppen, og å anerkjenne at det skjer stigmatisering anses som en viktig del i arbeidet av denne gruppen av barn.

Helhetsperspektivet er et sentralt begrep i oppgaven, og ikke minst et sentralt begrep i sosialt arbeid. FO sitt yrkesetiske dokument (2023-2027) peker på at helse- og sosialfaglig arbeid skal se flere aspekter ved menneskets liv som kan påvirke velferden, og at individ og samfunn påvirker hverandre. Oppgavens tematikk er bygget opp under å se det helhetlige mennesket. Det kan antas at barnas behov ikke hadde blitt gitt like mye oppmerksomhet dersom ansatte i helse- og velferdstjenestene ikke hadde sett den innsatte som en del av en familie.

1.3 Avgrensning

De utfordringene barn som pårørende av innsatte opplever kan undersøkes gjennom ulike perspektiver, som politiske, juridiske, psykologiske og det sosialfaglige perspektivet. I oppgaven benyttes et sosialfaglig perspektiv, men kan inneholde aspekter av politiske og juridiske elementer siden sosialt arbeid er et bredt felt. Ut ifra et sosialfaglig perspektiv, anses stigmatisering som en sosial utfordring, som kan utspille seg på flere nivå. Stigma og fordommer rundt barn av innsatte som pårørende berører hvert nivå i samfunnet. Det hadde derfor vært hensiktsmessig å undersøke i dybden av hvert nivå, og hvilke tiltak som kan settes inn på de ulike nivåene i samfunnet. På grunn av lite eksisterende forskning og behov for avgrensning av oppgaven, vil oppgaven ta for seg samfunnsperspektivet i sammenheng med individperspektivet.

Slik det er blitt nevnt innledningsvis opplever barn som pårørende av innsatte psykososiale utfordringer. Problemstillingen ønsker å undersøke stigmatisering som en sosial utfordring. De andre aspektene i psykososiale utfordringer utelukkes delvis, da oppgaven ønsker å rette oppmerksomheten mot det sosiale perspektivet. Ved å belyse stigmatisering, kan en se de andre psykososiale utfordringene i sammenheng. Dersom stigma rundt barn av innsatte reduseres, kan det tenkes at det kan bidra til å redusere andre negative effekter på barnets helse.

Oppgaven tar for seg både arrestasjonsfasen og generelt stigma rundt når en forelder soner en dom i et fengsel. Arrestasjonsfasen er med for å vise at barnet allerede i første fase ikke tillegges nok oppmerksomhet. I Norge skiller vi også mellom høy og lavsikkerhetsfengsel, men det er ikke nødvendig med videre avgrensning da oppgavens oppmerksomhet retter seg mot stigmatisering uavhengig av hvor dommen sones og uavhengig av fase.

1.4 Begrepsavklaring

1.4.1 Barn som pårørende

Barn er pårørende når en av foreldrene eller annen omsorgsperson eller et søsken blir syk eller skadet, har en funksjonsnedsettelse eller et rusproblem ... vi kaller også barn pårørende når en av foreldrene eller et søsken blir satt i fengsel. (Bergem, 2018, s.18)

2.0 Metode

Problemstillingen undersøkes gjennom en litterær oppgave. Kjennetegn ved en litterær oppgave er at dataen som benyttes er hentet fra eksisterende fagkunnskap, forskning og teori, (Dalland, 2020, s.199).

2.1 Litteratursøk

Litteratursøk handler om å finne frem til den litteraturen som best belyser problemstillingen, (Dallan, 2020, s.143). Da jeg først begynte å orientere meg i litteraturen oppdaget jeg at det var begrenset med norsk forskning på området «barn som pårørende av innsatte». Det gjorde at jeg stadig måtte endre problemstillingen min etter hva som eksisterte av litteratur. Det hjalp meg også med å utvide perspektivet mitt og se tematikken ut ifra flere synsvinkler. Da jeg besluttet å benytte en teori som forståelsesramme for oppgaven, ble det enklere å søke etter litteratur. Jeg fant raskt ut at jeg også måtte bevege meg til andre temaer enn kun «barn av innsatte», for å finne relevant litteratur knyttet til stigma og det å være pårørende.

I litteratursøkeprosessen har jeg avgrenset litteraturen til «fagfellevurdert» eller på engelsk «peer review». Dalland (2020) skriver at fagfellevurderte artikler skiller vitenskapelige artikler fra fagartikler, (s.145). Kjennetegn med vitenskapelige artikler er at resultatene skal være etterprøvbare og kunne anvendes i ny forskning, (Dalland, 2020, s.145). Oppgaven benytter også en vitenskapelig monografi; *Stigma* (1975), som er skrevet av Erving Goffman (1975). Det er ifølge Dalland (2020) en vitenskapelig bok, da den omhandler et avgrenset område, (s.145). Dalland (2020) skriver at litteratur basert på vitenskap bidrar positivt til oppgaven med å løfte holdbarheten i argumentene, (s.145). I tillegg har jeg benyttet meg av pensumbøker som jeg har hatt tilgjengelig hjemme. Andre bøker som er blitt benyttet har jeg lånt fra NTNU sitt bibliotek.

Oppgaveteksten benytter seg også av fag- og forskingsrapporter for å undersøke problemstillingen. Fag- og forskingsrapporter representerer resultater fra nyere forskningsarbeid. Det er allikevel viktig å huske at rapportene ikke er kvalitetssikret på lik linje med fagfelleartikler. Rapportene gir allikevel et viktig kunnskapsgrunnlag, (Dalland, 2020, s.145). I oppgaven benyttes i tillegg statistikk, lovgivning og offentlige publikasjoner for å belyse problemstillingen. For å finne frem til overnevnte er regjeringens nettsider og statistisks sentralbyrå benyttet.

Databaser som er blitt benyttet er Google Scholar, Oria og idunn. Jeg har da benyttet meg av semistrukturerte søk, som er planlagte søk i databaser, (Dalland, 2020, s.151). Ved semistrukturerte søk har jeg benyttet meg av både engelske og norske søkeord. Søkeord har vært; stigma, stigmatisering, stigma og utenforskap, children of incarcerated parents, samhandling, barn, pårørende, the effects of imprisonment on families, folkeopplysning eller kunnskap, stigmatisering og pårørende, barn som pårørende, kunnskap og holdninger. I tillegg til å søke etter litteratur, er snøballmetoden en brukt søkemetode for å undersøke problemstillingen.

Snøballmetoden beskrives av Dalland (2020) som en søkemetode der litteraturen oppdages gjennom litteraturlisten i andre bøker og artikler, (s.151). Jeg har i den forbindelse benyttet meg av noe litteratur i litteraturlistene til tidligere mastere fra universitet og høyskoler som har belyst stigmatisering, og tatt for seg barn som

pårørende i ulike kontekster. Det har vært verdifullt å utforske litteraturen som er blitt benyttet i disse oppgavene for å få en dypere innsikt i tematikken. Kollegaer i FFP har også vært viktige bidragsyttere i funn av litteratur, og generelt vært betydningsfull for kunnskapsgrunnlaget mitt. I tillegg har de vært hjelpsomme i å komme i kontakt med Peter Scharff Smith, professor ved Sociology of Law, ved universitetet i Oslo. Smith har skrevet flere typer litteratur omkring «barn som pårørende av innsatte», som har vært bidragsyter for å forstå tematikken bedre.

2.2 Kildekritikk og forskningens relevans

Kildekritikk vil si å vurdere litteraturen, og redegjøre for hvilke kriterier som har lagt føring for den litteraturen som er funnet, (Dalland, 2020, s.152). I oppgaven er det benyttet noe sekundærlitteratur, som er reanalyisert data fra allerede eksisterende litteratur, (Dalland, 2020, s.157). Jeg har benyttet meg av sekundærlitteratur da de fleste av primærkildene har vært eldre enn 10 år. Jeg har valgt å benytte meg av sekundærlitteratur som er satt i en kontekst som har vært aktuell for min tematikk, og som er sitert i nyere litteratur. I tillegg har jeg ikke lyktes i å finne alle primærkildene som jeg har forsøkt å oppsøke. Ved bruk av sekundærlitteratur skriver Dalland (2020) at en må være oppmerksom på at teksten er fortolket av forfatteren og det opprinnelige perspektivet kan ha endret seg, (s.152).

Ut ifra tilgjengelig forskning i Norge så er barn av innsatte et lite representert tema, som mangler nyanserte perspektiv. Internasjonal forskning har derimot mer forskning på feltet. Det benyttes derfor en blanding av nasjonal og internasjonal forskning når problemstillingen skal utforskes. Litteraturen som er benyttet er både på dansk, svensk og engelsk. Når jeg har benyttet litteratur som omhandler barnets opplevelser av fengslingen, har jeg vurdert engelsk litteratur som relevant. Engelsk litteratur benyttes derimot ikke i sammenheng med systemforståelse, da velferdsstaten i Norge skiller seg vesentlige fra engelsktalende land. Danmark og Sverige derimot er i likhet med Norge en del av den skandinaviske velferdsmodellen, og det kan derfor trekkes sammenhenger mellom landene for å få et bredere blikk på tematikken. Dalland (2020) understreker at en må være bevisst feiltolkninger, da skriveren fortolker litteraturene etter egen forståelse, (s.152). Jeg tar derfor til betraktning at det

kan være feiltolkninger. Jeg har i tillegg benyttet meg av artikler som har overføringsverdi til tematikken min. Det kan være artikler som tar opp tematikk som rusavhengighet og mental helse, men som har en overføringsverdi i forhold til stigmatisering på andre sårbare grupper i samfunnet.

3.0 Teori

I dette kapitlet presenteres teori knyttet til stigma, som utgjør oppgavens forståelsesramme. Teorien vil senere i oppgaven benyttes i drøfting av problemstillingen.

3.1 Stigma

Ervin Goffman (1975) anvender begrepet stigma til å betegne en egenskap med individet som avviker fra samfunnet. Egenskapen som er tilegnet stammer ofte fra samfunnets stereotypiske klassifisering av individet eller gruppen, ut ifra normative forventninger. Grupper som kan bli stigmatisert er blant annet kriminelle, rusmiddelbrukere, arbeidsløse og personer med psykiske lidelser. Personer som ikke kategoriserer seg innenfor disse gruppene kan i tilfeller vie for mye oppmerksomhet på egenskapen som vurderes som avviket, og ikke på de andre egenskapene ved individet som kan bidratt til et fellesskap. På den måten definerer vi et «oss» og «dem», og skaper et skille, (Goffman, 1975).

Goffmann var spesielt interessert i hvordan stigmatisering av en person eller gruppe, påvirker sosial samhandling mellom den stigmatiserte og den som ikke blir stigmatisert. Stigmatisering av en person kan ses ut ifra en myte, frykt eller misforståelse som er skapt av samfunnet, som forstyrrer samhandling og fører til ekskludering. I tillegg handler det om usikkerhet og mangel på kunnskap om hvordan en skal opptre i slike sosiale situasjoner, (Tøssebro & Berg, 2015, s.229-230).

Mennesker som omgås med, eller er i nære relasjoner med mennesker av stigmatiserte grupper, kan også oppleve å bli stigmatisert, selv om de ikke opplever det på bakgrunn av egne personlige egenskaper. Barn med foreldre i fengsel kan bli stigmatisert på bakgrunn av deres tilknytning til den innsatte. Det kan føre til at barn holder familiesituasjonen sin hemmelig, og trekker seg unna for å unngå spørsmål om familien sin. Enkelte barn isolerer seg også fra andre barn i samme situasjon, og mister dermed muligheten til å oppleve støtte fra de andre barna, (Phillips & Gates, 2010, s.187).

3.1.1 Personlig og sosial identitet knyttet til stigma

Goffman (1975) trekker frem den personlige og sosiale identiteten til mennesket. Den personlige identiteten handler om den oppfatningen individet har om seg selv, mens den sosiale identiteten handler om forventningene samfunnet har til det enkelte menneske. Den sosiale identiteten utvikles av typer sosialt fellesskap og tilhørighet. I

tillegg beskrives et usynlig stigma, som handler om vurderingen en person tar om en skal skjule eller fortelle om sine stigmatiserte egenskaper. Om en velger tilbaketrekning på grunn av stigmaet, så ekskluderer en seg selv fra det sosiale samspillet. Skamfølelsen vil dermed utvikle seg i takt med utenforskapet, og mennesket kan oppleve en konflikt mellom sin faktiske identitet og den tilskrevne sosiale identiteten. Konsekvensene kan være ensomhet og isolasjon, (Goffman, 1975). Speilbildet forvrenses, og skamfølelsen utvikler seg i takt med utenforskapet. Dette kan resultere i at vedkommende opplever en brist mellom sin faktiske og tilskrevne sosiale identitet. Konsekvensen av en slik stigmatisering kan være utrygghet, ensomhet og isolasjon, (Goffman, 1975).

4.0 Litteratur

Litteraturkapittelet presenterer barns opplevelser av stigmatisering, og hvilke tiltak som kan bidra til å redusere stigmatiseringen barn som pårørende av innsatte opplever. Det vil i den forbindelse bli presentert tiltak på samfunns og individnivå som kan bidra til å redusere stigmatisering. Det vil i del 3.1 bli presentert lovgrunnlag for å tydeliggjøre synligheten til denne gruppen av barn har.

4.1 Lovgrunnlag

Bergem (2018) skriver at ifølge Lov om helsepersonell (1999) og Lov om spesialhelsetjenester (2009) er helsepersonell pliktig i å ivareta mindreårige barn som er pårørende til foreldre eller søsken med psykisk sykdom, rusmiddelavhengighet eller alvorlig somatisk sykdom/skade, (s.s18). Det finnes barn som ikke er i kontakt med helsepersonell, men andre tjenester som barnevernet, politiet, kriminalomsorgen, helsesykepleier, pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) og ulike typer av organisasjoner og frivillig arbeid. Ansatte i helse- og velferdstjenestene som ikke er omfattet av Lov om helsepersonell (1999) og Lov om spesialhelsetjenester (2009) har ikke et lovpålagt ansvar overfor barn som pårørende. Sektorer har allikevel et ansvar overfor gruppen i henhold til barnekonvensjonen og FO sitt yrkesetiske grunnlagsdokument (2023-2027). Ser vi på kriminalomsorgen så har de ansatte nedfelt ansvar overfor barn i straffegjennomføringsforskriften. Foreløpig er det bare helsepersonell og

kriminalomsorgen som har lov- eller forskriftsfestet plikt til å ivareta barn som pårørende. Andre sektorer er ikke lovpålagt ansvaret overfor barn som pårørende, men har et ansvar overfor gruppen i henhold til barnekonvensjonen og FO sitt yrkesetiske grunnlagsdokument, (Bergem, 2018, s.17-23).

4.2 Fordommer

Fordommer oppstår når mennesket skaper et skille mellom «oss» og «dem», (Sherif et al., 1954/1961, referert til i Lyngstad, 2021). Fordommer kan utvikles i tilfeller der det er blitt dannet forutfattede meninger og det ikke eksisterer et kjennskap til enkeltindividet. Forutfattede meninger kan tyde på mangel på kunnskap, som kan utløse negative holdninger. Større forståelse rundt grupper av mennesker kan tyde på at gir mindre stigmatisering. Informantene forteller at vendepunktet for de var når de møtte forståelse fremfor fordømmelse, (Lyngstad, 2021). En informant forteller at hun som pårørende til datter med rusavhengighet selv opplevde å bli stigmatisert og tatt avstand fra. Hun erfarte at utenforstående, men også nære kollegaer konstruerte et skille mellom hennes familie og andre. Andre tilla henne egenskaper hun ikke hadde, og antok at hun også hadde rusavhengighet. Videre forteller en annen informant at hun ble påført skam og begynte å tro på det andre sa om henne, (Loyd, 2013). Forskning hevder videre at ansatte innenfor helse- og velferdssystemet som ikke har kunnskap eller forståelse for situasjonen til den pårørende, kan forsterke stigmaet rundt gruppen. Kunnskap kan dermed bidra til å bryte ned fordommer og stereotypiske oppfatninger, (Lyngstad, 2021; Hamsund & Sandvik; 2009).

4.3 Barnas opplevelser som pårørende av innsatte

Tjora. et al. (2023) framstiller forskningsresultater som viser til at pårørende til et familiemedlem som pågripes eller settes i varetekt, har betydelige konsekvenser for livskvaliteten til de berørte. Et av funnene peker på at politiet ikke tar hensyn til mor eller barn under en pågrepelse av far, da effektivitet og beskyttelse av bevis prioriteres over barnets beste. Pårørende får heller ikke tilstrekkelig med informasjon om hva som skal skje med den arresterte. Barn er ofte utsatt under en pågrepelse i hjemmet, og kan oppleve situasjonen som brutal og vanskelig å forstå, (Tjora et al., 2023).

Under akutte pågripelser som i situasjoner der det er vold i nære relasjoner, er pårørendehåndteringen avhengig av hvilke erfaringer politiet har med denne gruppen, da tematikken blir lite belyst på politihøgskolen, (Tjora. Et al., 2023). Tall fra Statistisk sentralbyrå (2018) viser at 8667 barn mellom 0-19 år opplevde vold og mishandling i 2018. Følelser politiet da må mestre er blant annet frustrasjon, oppgitthet, undring, mistro, irritasjon og utilstrekkelighet. Ofrene i vold i nære relasjoner har ofte en høyere terskel for å anmelde den som utøver vold. Det kan bidra til at politiet opplever ofre som medskyldige, og mindre troverdige. Det fører til at de pårørende, får mindre informasjon, slik at bevisene i saken ikke skal bli skadet før avhør. «Husbråk» og ransakelse av boligen er en andre situasjoner som kan føre til at politiet akutt må inn i huset. Da vil eventuelt fornærmede, barn eller øvrige personer være til stede i huset, og noen politiet må forholde seg til, (Tjora. Et al, 2023, s.9-13)

Fengselsoppholdet til pappa påvirker også familiens økonomi, levekår og barns forhold til omverden, som sosiale forhold. Faktorer som økonomi, levekår og sosiale forhold henger sammen, da økonomien for mange bidrar til at familier må spare inn på ferier og fritid. Det kan ramme barna og deres sosiale liv. Videre hevdes det at barn kan oppleve mobbing på grunn av synlige endringer i livssituasjonen, samt utfordringer med adferd og lærevansker (Hamsund & Sandvik 2009; Hansen et al., 2013, s.186).

4.3.1 Opplevelsen av skam

Studier av barn med foreldre som inngår i grupper som blir stigmatisert, forteller at de bekymrer seg for hvordan de og deres foreldre vil bli oppfattet av andre, (Murphy et al. 2006; Van Dam 2004, referert til i Phillips & Gates 2011, s.288). Når det gjelder barn som har foreldre i fengsel, har de ofte en bekymring rundt å bli stigmatisert på skolen. Det kan bidra til lite oppmøte de første ukene etter fengslingen, (Parke & Clarke-Stewart, 2001, referert til i Phillips & Gates, 2011, s.288). Enkelte barn vil holde foreldrenes fengsling hemmelig, og spørsmål som allikevel dukker opp på

skolen angående hjemmesituasjonen kan skape angst hos barnet, (Clopton & East 2008; Nesmith & Ruhland 2008, referert til i Phillips & Gates, 2011, s.288). I fare for å fortelle sannheten og for at andre kan tro at «eple ikke faller langt fra stammen», kan enkelte barn begynne å dikte opp historier om hvorfor pappa er i fengsel. For personer barna føler seg trygge på, vil de kunne avsløre at pappa er i fengsel. Det kan mulig sette dem i fare for mobbing. Samtidig kan åpenhet føre til støtte og bekreftelse fra andre barn i lignende situasjoner, (Nesmith & Ruhland 2008 referert til i Phillips & Gates, 2011, s.288).

En 15 år gammel dansk gutt uttalte at han følte på skam rundt det å ha en far i fengsel, når andre sine fedre hadde en vanlig jobb. Gutten hadde blitt ertet på grunn av dette. En annen 16 åring forteller at han ble stigmatisert på grunn av farens kriminelle handlinger, og at andre barn assosierte han med farens kriminalitet, (Smith, 2014, s.65). Holdninger andre har til innsatte vil variere ut ifra hvilke kriminelle handlinger de har begått. Avhengig av om handlingen for eksempel innebar vold, seksuelle overgrep, salg av narkotika eller kjøring over fartsgrensen. Noen forbrytelser er mer stigmatiserte enn andre, og barnet kan velge å holde situasjonen hemmelig avhengig av hva de oppfatter som en stigmatisert handling. Barn kan også bli sett på som medskyldig i at far er i fengsel, (Phillips & Gates, 2011, s.288).

4.4 Forebyggende tiltak

4.4.1 Sosialt fellesskap

Å oppleve tilhørighet handler blant annet om å være en del av et større fellesskap. Et fellesskap kan uttrykke anerkjennelse og kollektiv identitet, (Ihle, 2022, s.97).

Frivillige organisasjoner har en sentral funksjon i å være et sosialt møtested der mennesker kan være en del av et sosialt fellesskap og storsamfunnet. Det er både positive og negative faktorer ved å samle personer som er i samme situasjon på en arena. I et samfunnsperspektiv vil det å samle deltakere med ulike kjennetegn, skape et mer helhetlig samfunnsfellesskap. Samtidig vil organisasjoner med deltakere i

samme situasjon skape et gruppefelleskap, og ha stor betydning for utvikling av personlig identitet, (Eimhjellen et al. 2021).

4.4.2 Kunnskapsdeling

Tjora et al. (2023) anvender begrepet «samhandlings-vakuum», og «strukturelle-hull», når forventningene til politiet ikke samsvarer med de forventningene pårørende har. Pårørende har et ønske om å bli sett under arrestasjonsfasen, og få tilstrekkelig med informasjon om situasjonen. Det oppstår dermed et vakuum når barn ikke blir gitt oppmerksomhet i en situasjon, som kan oppleves som en krise. Vakuumet som oppstår begrenser samarbeidet, da barn ikke blir sett på som en naturlig samhandlingspartner. Samhandlingsvakuumet kan dermed ses ut ifra strukturelle hull, der politiets rolle reguleres av lover og regler, mens pårørende blir overlatt til det tilfeldige, (Tjora, et al. 2023, s.19).

Tjenestene som ordinært skal ivareta barn og familier må ha en mer tydelig strategi for å avdekke utfordringene gruppen opplever, og det må iverksettes relevante tjenestetilbud, (Hansen et al. 2013). Poehlmann et al., (2010) referert til i Hansen et al. (2013) skriver at både ektefeller og barn med en far i fengsel opplever at offentlige instanser som skoler og velferdstjenester har liten forståelse for situasjonen deres. En av forklaringene på at familiemedlemmer er lite aktive i å søke opp relevante bistandstilbud, er at det å ha et familiemedlem i fengsel er forbundet med skam, (Hardy & snowden, 2010, referert til i Hansen et al. 2013, s.193).

Barn som pårørende er en klart risikoutsatt gruppe der forebyggende tiltak bør iverksettes. Fengslene og kriminalomsorgen kan ikke ha aleneansvar for tjenesteutøvelsen. Det er oppgaver som også må løses av tjenester utenfor fengselsvesenet. Derfor må andre tjenester være oppmerksomme på de utfordringene denne gruppen møter. Tjenester som; helsesykepleier, barnevern, og fastlege. Tjenestene bør legge vekt på å avdekke behovene til gruppen og etablere et helhetlig og samordnet tjenestetilbud, (Hardy & snowden 2010, referert til Hansen et al. 2013, s.194).

Rapporten av For fangers pårørende (2023) viser til at en av tre i 2023 innsatte var dømt for seksuallovbrudd. I den forbindelse er den gjenstående forelderen usikker på hvordan og hva de skal fortelle barna sine om situasjonen med den innsatte. FFP nevner at det er mange som er redde for fordømmelse av andre. FFP har i den forbindelse informert hjelpeapparat, kriminalomsorgen og politiet om tematikken. Målet for FFP er å etablere gode rutiner hos politiet, slik at pårørende bedre kan bli ivaretatt under den sårbare fasen. FFP er også i kontakt og samarbeid med fengslene og kriminalomsorgen om blant annet informasjon om betydningen holdningene hos de ansatte har for de pårørende som kommer på besøk. FFP har også jevnlig samarbeidsmøter med ulike fengsler, for å utveksle informasjon og dele pårørendes erfaringer. Fengslene har gitt tilbakemelding på at det er svært nyttig for dem. I tillegg sender FFP ut informasjonsmateriell om organisasjonen til alle landets fengsler. FFP deltar også på servicetorg hvor det er mulighet for å møte ulike organisasjoner som kan være aktuelle samarbeidspartnere. FFP skriver videre at de ønsker å synliggjøre pårørendes situasjon, både gjennom foredrag, sosiale media og konferanser (For fangers pårørende, 2023: 11-21).

4.4.3 Flernivåintervensjon

Legard et al. (2021) viser til studier som har benyttet seg av folkeopplysningskampanjer som en metode for økt kunnskap og bevissthet rundt holdninger til selvmord og psykiske lidelser. Folkeopplysningskampanjer er et befolkningsrettet tiltak som benyttes for å nå mennesker som selv ikke søker støtte eller hjelp, på grunn av blant annet opplevelsen av stigmatisering. Et av målene med kampanjen er å bidra til trygg kommunikasjon rundt temaet. Forskning bekrefter at kampanjene har økt bevissthet og kunnskap, samt påvirket holdninger og redusert stigma blant befolkningen som har sett kampanjen, (Legard et al, 2021; Pirkis et al., 2019). Legard et al, (2021) viser videre at folkehelseopplysningskampanjer har god effekt dersom det settes inn tiltak parallelt med kampanjene. I dette tilfelle har det vært tiltak i form av opplæring til helsepersonell i primærhelsetjenesten i å oppdage selvmordsfare. Parallellt tiltak betegnes som flerintervensjoner. Forskning viser at intervensjoner er mer effektivt over flere nivåer, (Hofstra et al., 2020)

Lokale medier spiller en viktig rolle i å spre kampanjebudskapet, gjennom nyheter og medie-dekning. Arrangementer er også sentrale tiltak for å spre budskap og øke bevisstheten rundt tematikken. Frivillige- og brukerorganisasjoner vil ha en aktiv rolle i gjennomføringen av tiltakene. Informasjonen må spres til tjenesteutøvere på ledelses og primær-nivå, sammen med informasjon om opplæringstiltak, (Legard et al, 2021). FFP utarbeider kampanjer der de i kampanjen for 2023/2024 samarbeidet med Kirkens Bymisjon for å lage heftet «mine tanker i ord og bilder». Heftet inneholdt informasjon om barns rettigheter i forhold til når en far er i fengsel. Heftet ble sendt ut til alle landets fengsler, (For fangers pårørende, 2023: sidetall).

Opplæring av nøkkelpersoner er et sentralt tiltak i flernivåintervensjonen. Flerintervensjoner tar høyde for både kompleksiteten på individnivå, men retter også oppmerksomhet mot forebyggingstiltak i lokalsamfunnet. En av de sentrale tilnærmingene har vært opplæring av nøkkelpersoner, (Nilsson et al. 2019). Målet er å øke handlingsevnen i befolkningen til å søke hjelp. Nøkkelpersoner er personer som har en rolle eller et yrke i lokalsamfunnet, eksempelvis lærere, sosialarbeidere og frivillige organisasjoner. Disse har daglig kontakt med ulike mennesker som kan stå overfor ulike livssituasjoner. Opplæring av nøkkelpersoner i formidling av kunnskap, ferdighetsbygging og forming av holdninger, har i flere studier vist seg å være vellykket, (Arensman et al., 2016; Isaac et al., 2009; Terp-stra et al., 2018 referert til i Legard et al, 2021).

Legard et al. (2021) trekker frem kompleksiteten i folkeopplysningskampanjer og flernivåintervensjoner som metode. Det er blant annet utfordrende å evaluere effekten, på grunn av varierende dokumentasjon. Gjennomføring av en slik intervensjon forutsetter også koordinering med mange aktører. Det er allikevel flere lovende funn, og det er potensiale i å iverksette flere tiltak samtidig.

Helsedirektoratet har iverksatt kunnskapsbasert folkehelsearbeid, som har som formål å vurdere forebyggingstiltak i samfunnet. Kommunene må organiserer seg slik

at de kan ivareta forebygging på systemnivå, som å bygge opp systemer som gir oversikt over helse og påvirkningsfaktorer for utvikling av helse i befolkningen. De legger også frem kompetansebygging som et forebyggende tiltak innad i kommunene for å kunne arbeide med strukturerte forebyggingstiltak, slik at tiltakene er kunnskapsbaserte, (Meld. St. 47, 2008-2009: del 3).

5.0 Drøfting

Oppgaven har frem til nå tatt for seg hvordan barn opplever stigmatisering, og hvilke tiltak som kan bidra til å redusere stigmatiseringen barn som pårørende av innsatte opplever. Stigmatisering er blitt sett på i lys av teorien til Goffman (1975), og Phillips & Gates, (2010) sin tolkning av stigma. Jeg har ønsket å undersøke hvilke tiltak som kan bidra til å redusere stigmatisering hos barn som pårørende av innsatte. Tiltak som videre skal drøftes er tiltak i forbindelse med sosiale fellesskap, kunnskapsdeling på tvers av yrkesgrupper og flerintervensjonspraksis. Drøftingen

skal ta for seg hvordan de nevnte tiltakene kan redusere stigmatisering hos barn som pårørende av innsatte.

5.1 Folkeopplysningskampanjer som tiltak

Goffman (1975) peker på stigmatisering som en frykt og misforståelse som er skapt av samfunnet. Denne oppfatningen bidrar til å forstyrre samhandling mellom den stigmatiserte og de som ikke blir stigmatisert. Stigmatiseringsteorien beskriver også at stereotypiske klassifiseringer oppstår ut ifra normative forventinger, og at misforståelser som er skapt av samfunnet fører til ekskludering, (Goffman, 1975). Det blir derfor nødvendig med tiltak som gjør seg gjeldende på et samfunnsnivå, (Goffman, 1975). Ut ifra stigmatiseringsteorien kan det derfor argumenteres for at flerintervensjonstiltaket som Legard et al. (2021) beskriver kan ha en betydning for reduisering av stigmatisering av barn som pårørende av innsatte. En flerintervensjonspraksis er en bidragsyter for holdningsendringer på et samfunnsnivå, (Legard et al., 2021). Ut ifra FO sitt yrkesetiske dokument (2023-2027) pekes det på at individ og samfunn påvirker hverandre. Det er derfor behov for tiltak som ser omfanget av stigmatisering, og hvordan stigma kan oppstå på et samfunnsnivå, men også på individnivå. Det bekrefter Hofstra et al (2020) som peker på at tiltak er mer effektive dersom de iverksettes over flere nivåer.

Folkeopplysningskampanjer er et tiltak i flerintervensjonspraksisen og kan bidra til at menneske blir mer bevisst sine holdninger, og dermed evner å redusere sine foruttede meninger om kriminelle. Ved at mennesket reduserer sine foruttede meninger, hevder Lyngstad (2021) at fordommene mennesket har mot en spesifikk gruppe også vil reduseres. Mennesker som har et åpent sinn i møte med barn av innsatte, kan tenkes at har et bedre utgangspunkt for å kunne anerkjenne barnets situasjon, og ikke påføre det mer skam.

Poehlmann et al., (2010) referert til i Hansen et al. (2013) trekker frem at barn som pårørende opplever at offentlige instanser som skoler og velferdstjenester har liten forståelse for situasjonen deres. I tillegg til at kriminalomsorgen og fengslet skal

avdekke barnas behov, trekker Hardy & Snowden (2010) referert til i Hansen et al. (2013) frem tjenester som barnevern og fastlege som også bør avdekke barn sine behov, (s.194). På grunn av pårørendes opplevelse av skam, er pårørende lite aktive i å oppsøke disse bistandstilbudene selv, (Hansen, et al. 2013). Det øker behovet for proaktive tjenester som kan nå ut til barnet, når barnet eller familien til barnet selv ikke tar kontakt med hjelpetilbud, (Tjora, et al. 2023). Folkeopplysningskampanjer kan dermed benyttes som et forebyggingstiltak for å nå ut til mennesker som selv ikke søker støtte eller hjelp på grunn av stigmatisering, (Legard et al. 2021). Folkeopplysningskampanjer skal slik Legard et al. (2021) & Pirkis et al. (2019) beskriver, bidra til trygg kommunikasjon, økt bevissthet og kunnskap rundt tematikken, samt påvirke holdninger og redusere stigma i samfunnet.

Tiltak som folkeopplysningskampanjer kan også bidra til å redusere det stigmaet som er knyttet til den sosiale identiteten hos barnet. I følge Goffman (1975) handler den sosiale identiteten om forventningene samfunnet har til barnet. Det er en normativ forventning at det i dagens samfunn forventes at de som har mulighet skal være i jobb. Med en slik forventning som utgangspunkt ser vi for oss at et barn av en innsatt blir spurt av enten en venn, lærer eller andre voksne om hva foreldrene arbeider med. Slik det beskrives i Smith (2014), så forteller en gutt at han føler på skam rundt at faren hans ikke har en vanlig jobb, og forteller at han ble ertet på grunn av dette, (s.65). Det kan føre til det Goffman (1975) forklarer som et skille mellom «oss» og «dem». På den måten beveger vi oss inn på den personlige identiteten til barnet, det Goffman (1975) beskriver som oppfatningen individet har om seg selv. Det kan derfor argumenteres for at folkeopplysningskampanjer kan være et tiltak som kan bidra til å redusere stigmatiseringen innenfor både ansatte, men også blant den generelle befolkningen. Folkeopplysningskampanjer kan være en bidragsyter for økt kunnskap rundt målgruppen og bevissthet rundt holdninger.

5.2 Opplæring av nøkkelpersoner

Ut ifra et helhetssyn vil den stigmatiseringen som utfolder seg på samfunnsnivå også påvirke barnet på et individnivå, (FO sitt yrkesetiske dokument, 2023-2027). Hvordan barnet opplever seg selv, og det selvstigma det påfører seg, kan også påvirke

hvordan barnet ser på omverden. Derfor er det hensiktsmessig å iverksette tiltak både på samfunns og individ nivå, for å redusere det selvoppfattende og det offentlige stigmaet. Hofstra et al., (2020) understreker at dersom folkehelseopplysningskampanjer skal ha god effekt, bør det settes inn flerintervensjonstiltak. Det vil si tiltak som settes inn parallelt med tiltak på samfunnsnivå, der opplæring av nøkkelpersoner i lokalsamfunnet trekkes frem som enda et tiltak, (Nilsson et al., 2019). Opplæring av nøkkelpersoner har som formål å øke handlingsevnen til det enkelte menneske, til å søke hjelp. Opplæringen består dermed av kunnskaspøking av det aktuelle temaet, ferdighetsbygging og forming av holdninger. Studiene har vist seg å være vellykket, (Arensman et al., 2016; Isaac et al., 2009; Terp-stra et al., 2018 referert til i Legard et al, 2021). På grunn av studienes positive resultater kan opplæringstiltak vurderes som hensiktsmessig for å skape forståelse og redusere fordommer rundt kriminelle. Stigmaet i samfunnet rundt målgruppen kan tenkes at vil reduseres dersom en større andel får opplæring i hvordan de skal møte barn av innsatte. En større åpenhet rundt tematikken generelt i samfunnet, vil også kunne tenkes at bidrar positiv på barnets selvfølelse.

Det er nødvendig å sikre at ansatte i Helse- og velferdssektoren har nok kunnskap om tematikken, og informasjon om ulike hjelpetilbud, slik at de kan bidra med å tilby rett hjelp til barn av innsatte. Tjora et al. (2023) fremmer et behov for et helhetlig tjenestetilbud som har nok kunnskap og forståelse for barn som pårørende av innsatte. Behovet vektlegges også hos Hansen et al. (2013), som skriver at barn med en far i fengsel opplever at offentlige instanser som skoler og velferdstjenester har liten forståelse for situasjonen deres. Tjora et al., (2023) påpeker i tillegg at det er tilfeldig hvilke tjenesteutøvere barna møter, og hvilken kunnskap de har om tematikken. Studiene viser oss viktigheten av at de ulike sektorene og tjenesteutøverne som barnet møter ser barnets behov, uavhengig om den ansatte er en lærer, helsesykepleier eller barnevernspedagog. Dersom barnet blir møtt med kunnskap og forståelse fra de ulike profesjonene kan det ifølge Lyngstad, (2021) og Hamsuns & Sandvik (2009), bidra til å bryte ned fordommer og stereotypiske oppfatninger. Dersom vi kan redusere stigma og skam knyttet til det å være barn av en innsatt, vil kanskje flere snakke mer åpent om tematikken. Det kan åpne opp for at barn tørr å snakke med helsesykepleier på skolen, eller lærerne om familiesituasjonen.

Uavhengig om barn av innsatte møter et hjelpeapparat, ansatte på skolen, eller familie og venner ønskes det med opplæringstiltaket å gi nok kunnskap til ansatte i helse- og velferdssektoren om de konsekvensene barn av innsatte kan oppleve. Lyngstad (2021) og Hamsund & Sandvik (2009) hevder at forståelsen omverden viser har betydning for barnets opplevelse av seg selv og den situasjonen det står i. Det bør etterstrebes på et samfunns- og individ nivå å gi opplæring til hjelpeapparat om de konsekvensene barna møter, og verktøy for å imøtekomme barnets behov. For slik Lyngstad (2021) hevder, oppstår negative holdninger av mangel på kunnskap. Vendepunktet for mange innenfor en stigmatisert gruppe, er når omverden har vist forståelse fremfor fordømmelse, (Lyngstad, 2021). Forskning hevder at ansatte innenfor helse- og velferdssystemet som ikke har kunnskap eller forståelse for situasjonen til den pårørende, kan forsterke stigmaet rundt gruppen. Opplæringstiltak for ansatte i helse- og velferdstjenestene vurderes derfor som et hensiktsmessig tiltak for å øke kunnskap. Lyngstad, (2021) og Hamsund & Sandvik (2009) mener at kunnskap kan bidra til å bryte ned fordommer og stereotypiske oppfatninger.

Ut ifra påstanden til Lyngstad, (2021) og Hamsund og Sandvik (2009) vil et bredere kunnskapsgrunnlag hos både medelever og ansatte bidra til å bryte ned fordommer og stereotypiske oppfatninger. Kunnskap om hvordan foreldrenes soning påvirker barnet kan derfor være betydningsfullt når det gjelder å forstå hvorfor barnet i noen tilfeller endrer atferd. Det kan derfor være betydningsfullt at tematikken løftes i klasserommet, at lærere og helsesykepleier har kunnskap om de utfordringene barnet kan møte, og har et ønske om å utvide kunnskapsgrunnlaget sitt. Forskningsresultatene til Lyngstad (2021) bekrefter at forståelsen omverden viser til den som blir stigmatisert, har betydning for opplevelsen av seg selv og den situasjonen den står i. For at ansatte skal kunne utvide kunnskapsgrunnlaget sitt, kan det være hensiktsmessig å sette inn opplæringstiltak. Ved at ansatte får opplæring i eksempelvis atferdsendring hos barn av innsatte, og tilegner seg en forståelse rundt at barnet kan oppleve en skam rundt sin egen situasjon, kan ansatte jobbe mer proaktivt overfor barna. Slik det er nevnt tidligere vil barn som pårørende av innsatte i noen tilfeller trekke seg ut av sosiale settinger. Dersom den ansatte har en forståelse

for hvorfor barnet trekker seg unna, kan det bli enklere for de ansatte å oppdage barnet og tilby hjelp.

Selv om det er ønskelig med flerintervensjonstiltak, der tiltak iverksettes på både samfunns og individnivå er det i praksis flere faktorer som bør være til stede for å kunne gjennomføre tiltakene. Legard et al. (2021) trekker frem kompleksiteten i tiltakene. Selv om det er forskning som viser positive resultater av flerintervensjon, er det samtidig utfordrende å evaluere effekten presist nok på grunn av varierende dokumentasjon. Å iverksette slike tiltak forutsetter at flere aktører arbeider sammen om samme mål, (Legard et al., 2021). I tillegg forutsetter iverksettelse av tiltak at kommunen organiserer seg slik at forebygging kan ivaretas på systemnivå, ved å få oversikt over helse og påvirkningsfaktorer i befolkningen, (Meld. St. 47, 2008-2009)

5.3 Betydningen av et sosialt fellesskap

For å kontekstualisere benytter vi stigmatiseringsteorien til Goffman (1975) i lys av Phillips & Gates (2010) sin tolkning av fenomenet. Phillips & Gates (2010) ser på stigmatisering som noe barn kan føle på gjennom at forelderen kategoriseres innenfor den stigmatiserte gruppen av blant annet kriminelle. Forfatterne understreker at den stigmatiseringen barnet opplever gjennom foreldrene sine, kan føre til hemmelighold av familiesituasjonen, isolering, og ekskludering av det sosiale fellesskapet, (Phillips & Gates, 2010). For at barnet skal føle seg anerkjent i et sosialt fellesskap, bidrar organisasjoner som FFP med en arena hvor barnet kan føle tilhørighet og et sosialt fellesskap. Eimhjellen et al. (2021) viser til at organisasjoner som har deltakere i samme målgruppe kan skape et gruppefellesskap for deltakerne. Når barnet opplever tilhørighet til et fellesskap som FFP kan det tenkes at barnet tørr å være seg selv. På den måten utvikles barnets personlige identitet som Goffman (1975) beskriver som den oppfatningen barnet har om seg selv. I tillegg kan barnets sosiale nettverk styrkes gjennom en slik organisasjon hvor barnet føler tilhørighet til de andre deltakerne. Det kan bidra til å utvikle det Goffman (1975) beskriver som den sosiale identiteten, som utvikles av typer sosialt fellesskap og tilhørighet. Goffman (1975) peker også på at mennesket kan oppleve et forvrengt speilbilde av seg selv. Det kan derfor være betydningsfullt for barnet å delta i FFP sine samtaletilbud.

Tiltaket kan være en positiv bidragsyter hvor barnet kan dele sine opplevelser av situasjonen og bli møtt på sine følelser. På den måten kan barnet få informasjon og bekreftelse rundt det å være pårørende av en innsatt, som kan bidra til å øke selvfølelsen. Ved å sette inn tiltak hvor organisasjoner arbeider for denne målgruppen, kan det styrke barnets tilhørighet til et sosialt fellesskap og opplevelsen av seg selv. Det kan bidra til å redusere stigma knyttet til personlig identitet og opplevelsen av offentlig stigma.

Ut ifra et samfunnsperspektiv påstår Eimhjellen et al. (2021) at det å samle deltakere med ulike kjennetegn, skaper et mer helhetlig samfunnsfellesskap. Det kan trekkes sammenheng til arenaer som skole og barnehage, som er arenaer der barn med ulike kjennetegn oppholder seg daglig. Slik Parke & Clarke-Stewart (2001), referert til i Phillips & Gates (2011) fremstiller barnets opplevelser, er skole en arena hvor barnet bekymrer seg mest for å bli stigmatisert. Som Hamsund & Sandvik (2009) og Hansen et al., (2013) understreker er barn av innsatte ofte rammet av økonomiske utfordringer, som kan føre til at det spares inn på ferier og fritid, som kan føre med seg erting fra andre. I tillegg viser forfatterne til utfordringer i atferd og lærevansker på grunn av endring i livssituasjonen, (s.186). Barnet blir på den måten det Goffman (1975) forklarer som avviker fra samfunnet.

I fare for at «eple ikke faller langt fra stammen», kan enkelte barn dikte opp historier om hvorfor forelderen er i fengsel, eller unngå å fortelle at forelderen er i fengsel, (Clopton & East 2008; Nesmith & Ruhland 2008, referert til i Phillips & Gates, 2011). På den måten dannes et usynlig stigma, der barnet må ta et valg om det skal fortelle sannheten om familiesituasjonen eller ikke. Dersom barnet velger tilbaketrekning, så ekskluderer barnet seg selv fra det sosiale fellesskapet, og kan oppleve en brist mellom sin faktiske sosiale identitet og den tilskrevne sosiale identiteten, (Goffman, 1975). For at skolen og barnehagen skal inkludere barnet i det sosiale fellesskapet, forutsetter det positive holdninger fra ansatte og medelever.

5.4 Kunnskapsdeling som tiltak

Tjora et al. (2023) skriver at pårørende blir overlatt til det tilfeldige på grunn av samhandlingsvakuemet som oppstår, og systemets strukturelle hull. I akutte pågripelser beskriver Tjora et al. (2023) at pårørende får lite informasjon om situasjonen og hva som skal skje videre. Mangel på informasjon kan ut ifra stigmatiseringsteorien argumenteres for at oppstår på grunn av for lite kunnskap hos blant annet politiet. Slik Tjora et al (2023) også viser til, så er barn som pårørende et lite belyst tema på politihøgskolen. I praksis fører det med seg et vakuum som begrenser samarbeidet mellom politiet og den pårørende, der barn ikke blir sett på som en naturlig samhandlingspartner, (Tjora et al. 2023). Dersom politiet ikke henviser barnet videre til etater som kan ivareta behovene til barnet, kan det øke sannsynligheten for at barnet utvikler en skam rundt sin situasjon. Det bekrefter Hardy & Snowden, (2010), referert til i Hansen et al. (2013), som viser til at pårørende er lite aktive i å oppsøke hjelpetilbud på grunn av at situasjonen de er i er forbundet med skam, (s.193). Etter min mening og på bakgrunn av overnevnte er det sannsynlig at dersom barnet ikke blir gitt oppmerksomhet under arrestasjon fasen, kan barnet utvikle skam knyttet til situasjonen. Når det ikke blir utvekslet tilstrekkelig med informasjon, kan barnet i ettertid føle en skam tilknyttet situasjonen og tematikken om å ha en forelder i fengsel. Når barnet ikke opplever å bli inkludert i samhandlingen, kan barnet utvikle en oppfatning av at kriminalitet er en tematikk man ikke prater om, og slik utvikle en skam tilknyttet det å være barn av innsatte.

Det kan derfor være nyttig å dele informasjon på tvers av profesjoner, som kan virke som et forebyggende tiltak, som Hardy & Snowden (2010), referert til Hansen et al. (2013) ser på som et nødvendig tiltak for denne målgruppen, (s.194). For fangers pårørende (2023) beskriver at familier i situasjoner der det er blitt begått seksuallovbrudd, er redde for fordømmelse av andre. For å unngå at barnet opplever tabu rundt kriminalitet og arrestasjon, forklarer For fangers pårørende (2023) at de informerer hjelpeapparat, kriminalomsorgen og politiet om tematikken. Dette for å fremme at det trengs bedre rutiner for å ivareta pårørende på en bedre måte. I tillegg er For fangers pårørende (2023) i kontakt med fengsler og kriminalomsorgen for å

spre kunnskap om hvordan holdningene til ansatte påvirker pårørende av innsatte. Ifølge Lyngstad (2021) formes holdninger av mangel på kunnskap, som bekrefter at tiltaket FFP gjennomfører er betydningsfullt for redusering av stigma. Videre tiltak som derfor kan redusere negative holdninger, og som FFP gjennomfører er samarbeidsmøter med fengslene for å dele informasjon om pårørendes erfaringer, utdeling av informasjonsmateriell til fengslene, og deltakelse på servicetorg for å dele informasjon til aktuelle samarbeidspartnere, (For fangers pårørende, 2023: 13). I videre arbeid ønsker for fangers pårørende (2023) å synliggjøre pårørende situasjon gjennom foredrag, sosiale medier og konferanser. Tiltakene kan også overføres til andre etater og ansatte, der flere ansatte i helse- og velferdssektoren bør etterstrebe og synliggjøre sin kunnskap om tematikken, og søke etter ny kunnskap. Overnevnte tiltak vil kunne føre til at hver enkelt ansatt og etat i sin helhet kan få økt forståelse rundt barn av innsatte, som Lynstad (2021) viser til at kan bidra til redusering av stigmatisering.

Som nevnt ovenfor ønsker For fangers pårørende (2023) å sette inn tiltak i form av synliggjøring av pårørendes situasjon gjennom blant annet sosiale media. Ved å løfte et tema eller en sak gjennom sosiale media, kan det videre bli løftet i lokale medier som avviser. Det er et tiltak som Legard et al. (2021) støtter oppunder, og forklarer at lokale medier spiller en viktig rolle i å spre kampanjebudskap gjennom nyheter og medie-dekning. I årsrapporten For fangers pårørende (2023) vises det til at organisasjonen har utarbeidet kampanjer i samarbeid med Kirkens Bymisjon. Ved å produsere hefter om rettighetene til barn av innsatte sprer FFP og Kirkens bymisjon kunnskap rundt barns rettigheter med tanke på å ha en forelder i fengsel. Det kan bidra til å øke kunnskap og forståelse for målgruppen, som igjen kan gi barnet en opplevelse av å bli sett. Pårørende har som Tjora et al. (2023) skriver, et ønske om å bli sett. Opplevelsen av å bli sett kan på den måten bidra til å redusere stigmatiseringen barnet opplever. Informasjonsheftene når som sagt ut til fengsler, hvor de når ut til både pårørende og ansatte. På den måten kan informasjonen også nå ut til «mennesket i gaten», som kan bidra til at andre i befolkningen som ikke er ansatte i helse- og velferdstjenestene

5.5 Kritisk blikk

Slik Bergem (2018) skriver er det kun helsepersonell og kriminalomsorgen som har lovverk som fremmer en plikt til å ivareta barn som pårørende. Etter min mening bør det derfor utarbeides et rammeverk som kan bidra til arbeidet for barn som pårørende på de ulike nivåene i systemet. Hvorvidt barn som pårørende får oppmerksomhet som en sårbar gruppe, kan blant annet avhenge av hvilken kunnskap og åpenhet det er rundt tematikken i samfunnet. Det kan derfor argumenteres for at det er en forutsetning at det er utarbeidet en handlingsplan for denne gruppen, for at det skal kunne iverksettes effektive tiltak, slik det er gjort i forskningen til Legard et al (2021) i forhold til selvmord og psykisk helse. Dersom opplæring av nøkkelpersoner skal være effektivt, bør det etter min mening også foreligge et ønske hos de ansatte om å utvide kunnskapsgrunnlaget sitt. Samtidig som øking av kunnskap er et ansvar på individnivå, og innenfor hvert offentlige og statlige organ, er det også et ansvar på samfunnsnivå. Etter min mening forutsetter det dermed en handlingsplan og et mål på nasjonalt nivå om øking av kunnskap rundt denne målgruppen.

6.0 Konklusjon

Barn som pårørende til innsatte opplever både stigma knyttet til personlig og sosial identitet. Et stigma som kan diskuteres om bunner i den enkeltes oppfatning av omverden, eller omverden sin reaksjon på barn av innsatte. På grunn av utfordringer knyttet til barns lærevansker, sosial ekskludering og hemmelig hold av familiesituasjon når en forelder er i fengsel, har det vært hensiktsmessig å rette oppgaven mot tiltak som kan bidra til å redusere utfordringer knyttet til stigmatisering. Oppgaven har dermed tatt for seg hvilke tiltak som kan bidra til å redusere stigmatiseringen av barn som pårørende av innsatte.

Stigmatisering av barn som pårørende av innsatte er et komplekst fenomen som kan argumenteres for at bunner både på et samfunns- og et individnivå. Ut ifra et helhetssyn har oppgaven derimot ønsket å adressere stigmatisering som et fenomen der samfunnsnivået bør ses i sammenheng med individnivået, og via versa. Tiltak på samfunnsnivå, som folkeopplysningskampanjer har blitt belyst som nødvendig for å redusere stigmatisering av denne gruppen. Kampanjene kan bidra til økt bevissthet, kunnskap og endringer av holdninger i samfunnet. Samtidig har vi sett at tiltak rettet mot individnivå også kan være betydningsfullt. Her retter tiltaket seg mot opplæring av ansatte i helse- og velferdssektoren for å sikre tilstrekkelig støtte og forståelse av

barn av innsatte sine behov. Det er også blitt belyst betydningen av å inkludere barn i samhandling med politiet og andre offentlige instanser for å unngå at barnet føler seg ekskludert og stigmatisert.

Opplæringstiltak for ansatte i ulike sektorer, inkludert politi, skole og helsevesen har blitt belyst som betydningsfullt for å sikre at barn av innsatte får tilstrekkelig støtte og forståelse. Tiltak som kunnskapsdeling på tvers av yrkesgrupper og samarbeid mellom ulike organisasjoner har også vist seg å kunne være hensiktsmessig for økt bevissthet rundt barn av innsatte. For fangers pårørende har blant annet delt kunnskap på tvers av sektorer og har et mål om å fortsette å spre kunnskap om barn av innsatte. For fangers pårørende har også spilt en viktig rolle i å skape et sosialt og støttende fellesskap for barn av innsatte. Organisasjoner som utarbeider tiltak for den spesifikke målgruppen, er blitt belyst som betydningsfull for redusering av stigma. Tiltakene forutsetter derimot et rammeverk utarbeidet på et systemnivå, som omfatter både individuelle, organisatoriske og samfunnsmessige tiltak. Tiltak bør implementeres i eksisterende strukturer og programmer. Det understrekes dermed at effektive tiltak krever et helhetlig og samordnet arbeid på tvers av ulike tjenester og nivåer. På den måten kan tiltak som inkluderer barn i et fellesskap, tiltak som bidrar til kunnskapsdeling på tvers av yrkesgrupper, og tiltak der nøkkelpersoner i samfunnet får opplæring om målgruppen, virke reduserende for det stigmatet barn av innsatte opplever.

Til videre forskning kunne det vært interessant å belyse tema gjennom en kvalitativ forskningsmetode som tar for seg dybdeintervju som metode. Det kunne styrket forståelsen og effektiviteten av tiltakene som er blitt diskutert. For å forstå langsiktige effekter av stigmatiseringen barn som pårørende av innsatte opplever og tiltak som kan virke reduserende på stigmatisering, kunne det vært betydningsfullt å undersøke fenomenet gjennom forskning over lengre tid.

7.0 Litteraturliste

Bergem, K, A. (2018). *Når barn er pårørende*. (1.utg). Gyldendal

Condry, R. & Minson, S. (2020). *Conceptualizing the effects of imprisonment on families: Collateral consequences, secondary punishment, or symbiotic harms?* Volume 25, Issue 4. <https://doi.org/10.1177/1362480619897078>

Dalland, O. (2020). (7.utg). *Metode og oppgaveskriving*. Gyldendal.

Eimhjellen, I., Espegren, A. & Nærland, T. U. (2021). *Sivilsamfunn og integrering*. En kunnskapsoppsummering (Rapport 2021:3). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

<https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2737651/Sivilsamfunn%2fbog%2bintegrering.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

FO: yrkesetiske grunnlagsdokument. (2023-2027). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og*

velferdsvitere. <https://www.fo.no/getfile.php/1324847-1580893260/Bilder/FO%20mener/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>

Fellesorganisasjonen. (2017). *Stå opp for trygghet*. (Brosjyre). Profesjonsrådet for sosionomer i Fellesorganisasjonen. <https://www.fo.no/getfile.php/1311738-1548957643/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Sosionomer%20og%20sosialt%20arbeid.pdf>

For fangers pårørende (FFP). (2023). *FFP For Fangers Pårørende Årsrapport 2023*. <https://ffp.no/wp-content/uploads/2024/03/FFP-Arsrapport-2023.pdf>

Legard, I., Haga, E., & Mehlum L., (2021) *Folkeopplysning som ledd i en selvmordsforebyggende flernivåintervensjon*. 65-75. <https://journals.uio.no/suicidologi/article/view/9327/7871>

Goffman, E. (1975) *Stigma*. Gyldendals samfunnsbibliotek

Hamsund, H., & Sandvik B., A., (2009). *Helse og livskvalitet blant fangers pårørende*. Foreningen for fangers pårørende (FFP). <https://ffp.no/wp-content/uploads/2021/01/FFP-Sammendrag-Helse-og-livskvalitet-blant-fangers-parorende.pdf>

Hansen, V. G., Arvesen, A. P. & Tonholm, T. (2013). *Pappa i fengsel – Hvordan ivaretas familien?* S. 185-194. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1838-2013-04-02>

Hofstra E., Nieuwenhuizen V., C., Bakker M., Özgül D., Elfeddali, I., Jong S. & Feøtz-Cornelis C., (2020) *Effectiveness of suicide prevention interventions: A systematic review and meta-analysis*. *General Hospital Psychiatry*. Vol 63, s. 127-140. <https://doi.org/10.1016/j.genhosppsy.2019.04.011>

Ihle R. (2022). *Sosial tilhørighet, sammenbindende fellesskap og kollektiv mobilisering*. Cappelen Damm forskning. <https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/book/168#chapters>

Lyngstad, B., M., (2021). «*Fuck stigma*»- *En narrativ undersøkelse av mennesker med rusavhengighet og pårørendes forståelse av, og erfaringer med, fordommer*. 105-130. <https://doi.org/10.18261/9788215041261-2021-05>

Meld. St. 47 (2008-2009). *Samhandlingsreformen- Rett behandling- på rett sted- til rett tid*. Helse og omsorgsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-47-2008-2009-/id567201/?ch=2>

Meld. St. Nr.37. (2007-2008). *Straff som virker- mindre kriminalitet- tryggere samfunn—(kriminalomsorgsmelding)*. Justis- og beredskapsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/?ch=2>

Nilsson W. S. H., Haga E., Mork E. & Qin P. (2019) *Opplæring av Røde Kors-frivillige i holdninger, kunnskap og ferdigheter i møte med personer i selvmordsfare. Suicidologi*. <https://journals.uio.no/suicidologi/article/view/7703/6974>

Phillips, D., S. & Gates, T. (2011). *A conceptual framework for understanding the stigmatization of children of incarcerated parents*. 286-294.

<https://link.springer.com/article/10.1007/s10826-010-9391-6>

Pirkis, J., Rosseto, A., Nicholas A., Ftanou M., Robinson J. & Reavley N., (2019) *Suicide Prevention Media Campaigns: A Systematic Literature Review*. Health Communication. Vol 34. No 4. s. 402-414.

<https://doi.org/10.1080/10410236.2017.1405484>

Smith, S. P. (2014). *When the Innocent are Punished, The Children of Imprisoned Parents*. (utg.1). Palgrave studies in prisons and penology.

Statistisk sentralbyrå, fødte og døde, rekordlav fruktbarhet. 7. mars, 2023. Foreløpige tall 2022 (online). Hentet fra: <https://www.ssb.no/befolkning/fodte-og-dode/statistikk/fodte/artikler/rekordlav-fruktbarhet-i-2022>

Statistisk sentralbyrå, sosiale forhold og kriminalitet, kriminalitet og rettsvesen. 12. desember 2023. Foreløpig tall, 2022 (Online). Hentet fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/fengslinger>

Tjora, A., Aljazaeri, S. & Mostad, R. M., (2023). *Samhandlingsvakuum og strukturelle hull: Opplevelse av pågripelse og varetekt fra fangers pårørende*.

Volume 2. Nr. 2-2023. S.6-21. <https://doi.org/10.18261/njwel.2.2.2>

Tøssebro, J., & Berg, B. (2015). *Sosiale forskjeller, avvik og samfunn*. I Kleppe, C., L., (Red.) Sosialt arbeid en grunnbok. Utg. 3. s.229-230. Universitetsforlaget.

